

Jac van den Boogard

EEN ALMA MATER AAN DE HELMSTRAAT

Stedelijk Gymnasium en Gemeentelijke HBS*

*Uit: *Dominicanen. Geschiedenis van kerk en klooster in Maastricht.*

Uitgave van de Stichting Historische Reeks Maastricht, Maastricht 2006,
verschenen als deel 42 in de reeks Vierkant Maastricht, hoofdstuk 7, 157-183)

Ave, Schola nostra, Ave, iuventutis haud ignavae alma mater nobilis!

Gaude, Virgo Trajectensis, stellam tuam hi propensis coluere viribus

Een groet aan onze school: die nobele voedster van de jeugd, die de ster van de Maastrichtse stedemaagd hoog zal houden... deze groet gold de plek waar ooit het klooster van de Dominicanen lag. Daar kwam het Maastrichtse middelbaar onderwijs tot bloei in het Stedelijk Gymnasium en de Gemeentelijke Hogere Burgerschool, twee eerbiedwaardige instellingen verenigd in een al even eerbiedwaardig schoolgebouw, een ware 'alma mater', zij het niet de eerste in de stad.

Middelbaar onderwijs in vogelvlucht

In de zevende eeuw werde voor het eerst het traditionele middeleeuwse leerstofgebied van de zeven artes liberales - Latijn, welsprekendheid, retoriek, wiskunde, rekenen, muziek en astronomie - in de stad onderwezen in de middeleeuwse kapittelscholen van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en de Sint-Servaas. De beroemdste rector, leider en docent aan een van die kapittelscholen was de humanist Mathias Herbenus (1451-1538), vanaf 1482 verbonden aan de kapittelschool van de Sint-Servaas en de auteur van *De Traiecto Restaurato*.

Twee keer -in 1516 en 1551- is er een vergeefse poging gedaan om een stedelijke Latijnse school in de stad op te richten om de hegemonie van de kapittelscholen te doorbreken. Bovendien werd elementair onderwijs in lezen en schrijven en Latijn ook gegeven aan kleine groepjes pupillen in de vele kloosters en pastorieën binnen de stadsmuren.

Zo verzorgden de Dominicanen in de zestiende eeuw een meer wetenschappelijke vorm van onderwijs. Van 1678 tot 1780 doceerden ze in hun klooster filosofie, theologie en exegeze, zij het alleen aan jonge, aankomende priesters en niet aan leken. Het middeleeuwse onderwijs in de kapittelscholen werd volgens de scholastieke methode gegeven, waarin theologie en wijsbegeerte tezamen de belangrijkste disciplines waren. In de zestiende eeuw onderging het onderwijs de invloed van het Humanisme, dat de mens en de menselijke waardigheid centraal stelde. De Jezuïeten brachten na 1750 vernieuwing in het onderwijs, dat op meer rationalistische en individualistische leest werd geschoeid. Concurrentie brengt leerlingen tot betere prestaties was hun credo. Het Contrareformatorisch Jezuïetenonderwijs was erop gericht leerlingen voor te bereiden, zowel op posities binnen de kerkelijke hiërarchie, als voor invloedrijke posities in de samenleving. Naast het bekende opvoedkundige Jezuïetentoneel, introduceerden zij gymnastiek in het onderwijsprogramma, dat voorts bestond uit lessen in de klassieke talen, godsdienst, wiskunde, natuurkunde, geschiedenis en aardrijkskunde, later nog aangevuld met belletrie. De Jezuïeten hadden een vooruitziende blik: na 1850 werd dit lespakket als een geschikt all-round onderwijsprogramma voor het voortgezet onderwijs beschouwd.

De Franse overheersing bracht nieuwe regels voor scholen. Het nieuwe 'Verlichte denken' werd gepropageerd door de Ecole Centrale. Voor de nieuwe stand in de maatschappij, de bourgeoisie, was kennis van de klassieken niet langer zaligmakend, maar stond de ratio centraal en dus de vraag naar kennis vanuit die wetenschappen die aansloten bij de Verlichte denkbeelden. Die werden toonaangevend voor de technische, industriële en bestuurlijke ontwikkelingen in de maatschappij. In de negentiende eeuw groeide ook het inzicht dat elk lid van de samenleving recht had op onderwijs en niet alleen adel en clerus. Uit Frankrijk kwam het idee van op nationale leest geschoeid onderwijs, vastgelegd in de onderwijswet van 1795, waarin in feite de huidige driedeling van het onderwijs reeds lag verrat: elementair, middelbaar en academisch of hoger onderwijs.

In deze periode liggen de wortels van het openbaar onderwijs in Maastricht. Het Frans werd als voertaal ingevoerd; godsdienstonderwijs werd afgeschaft en de nieuwe samenleving eiste dat vakken als wiskunde, biologie en andere exacte vakken de volle aandacht kregen boven de humaniora.

Maastricht, als departementale hoofdstad kreeg een Ecole Centrale, gesticht op 18 december 1797. In januari 1798 kreeg de Ecole Centrale de beschikking over de geconfisqueerde gebouwen van het Dominicanenklooster. Op dat terrein zou zich een waar scholencomplex ontwikkelen.

Verlichte onderwijsidealen.

Het Dominicanenklooster had veel te lijden gehad van de belegering van de stad door de Fransen in 1793 en 1794. In 1798 werd het gebouw weliswaar beschikbaar gesteld als schoolgebouw, maar eerst moesten een ingrijpende restauratie en verbouwing worden uitgevoerd. Die duurde twee lange jaren. De onderwijslokalen werden ingericht in de ruimten die nog restten van het gastenverblijf van het klooster, een aparte aanbouw aan de Helmstraat; een tekenlokaal en een natuurkundelokaal werden op de begane grond in gebruik genomen en op de eerste verdieping zes klaslokalen. Het scheikundelokaal met laboratorium werd ingericht in de voormalige kloosterkeuken. De verplichte vakken die het klein aantal leerlingen, circa vijftig à zestig, voornamelijk kinderen van Franse ambtenaren, vanaf 1800 moesten volgen, waren: tekenen, natuurlijke historie, oude talen, rekenkunde, fysica, chemie, grammatica, letterkunde, geschiedenis en recht. In 1804 volgde een nieuwe verbouwing, noodzakelijk voor de huisvesting van de toen ingevoerde Ecole Secondaire en een kostschool. De zuidelijke en oostelijke vleugel rond de kloosterhof werden afgebroken. De kostschool werd gehuisvest in de westelijke vleugel en daar werd ook een woning voor de directeur ingericht. De ingang van de school werd gesitueerd aan de zijde van de Spilstraat. De aan de Helmstraat geïnstalleerde leslokalen bleven gehandhaafd, behoudens een enkele wijziging in het interieur.

Het docentencorps kende twee coryfeeën: François Hermans (1789-1842), docent tekenen, meer nog bekend als stadsbouwmeester en de beroemde Jan Pieter Minckelers (1748-1824), die was benoemd als docent experimentele fysica en chemie. Minckelers, oud-docent in Leuven had zich al voor de Franse Revolutie (1789) gekeerd tegen het traditionele onderwijssysteem; hij werd binnengehaald als de heraut van de nieuwe onderwijsidealen. Zijn lessen waren bestemd voor de twee oudste groepen leerlingen, maar ze waren kennelijk dermate moeilijk dat de geleerde Minckelers niet meer dan vijf of zes leerlingen in de klas had. De kennis die ze daar opdeden, was verder nauwelijks toepasbaar in de praktijk. Minckelers' laboratorium was ingericht in de refter en de keuken van het klooster. Tot 1949 zouden deze lokalen als zodanig in gebruik blijven. Het aantal leerlingen dat zijn weg naar de Ecole Centrale vond viel zwaar tegen en bij wet van 1 mei 1804 werd ze derhalve vervangen door de Ecole Secondaire. Maastricht kreeg zo'n school in september 1804; ze werd eveneens in het Dominicanenklooster gevestigd, het Frans bleef de voertaal en de cursusduur werd vastgesteld op zes jaar. Het lesprogramma was een mélange van de oude humaniora -met name geschiedenis, aardrijkskunde, Latijn en uiteraard Frans- en exacte wetenschappen en dus bij uitstek geschikt voor de opleiding van leerlingen voor militaire kaderfuncties en voor het ambtenarenapparaat. Er was elk jaar een overgangsexamen, ook het godsdienstondericht keerde terug in het lespakket.

J.H. Bonnemayers (1750-1829) werd als eerste directeur benoemd. Hij liet voor de katholieke leerlingen een kapel inrichten op de eerste verdieping van de westelijke kloostervleugel op het binnenterrein.

Er werd ook een internaat aan de school verbonden. Daartoe werd het gebouw, zoals reeds vermeld, in 1804 verbouwd. Minckelers bleef de onbetwiste topdocent van de school; tekenleraar Henry Franquinet (1785-1854) volgde de in 1804 overleden François Hermans op. Franquinet's lessen waren populair. Minckelers' lessen -drie lessen per week- stonden ook open voor niet-leerlingen, die volop konden experimenteren in zijn laboratorium, maar de lessen waren niet echt populair. De docenten kregen een eigen

kamer en een gezamenlijke bibliotheek in de oude westelijke vleugel achter de krullerige topgevel.

Collège, Atheneum, Gymnasium, Industrieschool

Ten tijde van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) veranderde er niet veel aan het lesprogramma. De grondwet van 1815 heeft het kader voor het voortgezet onderwijs vastgelegd en dat was geworteld in de Franse onderwijsvernieuwingen, die vooral gericht waren op de behoeften van de samenleving aan een 'geleerden stand'. De door koning Willem I gepropageerde handel en industrie vroegen om dat soort praktisch toepasbare kennis. De Ecole werd nu doorgaans als het 'Collège' aangeduid. Kinderen van de in de Franse Tijd rijk geworden 'parvenus' en kinderen van de gegoede middenstand bezochten nu ook het Collège.

In 1817 werd het Collège welhaast geruisloos vervangen door het Atheneum, een nieuwe school gericht op tweetaligheid (Frans en Nederlands); het onderwijs was er meer op academische leest geschoeid met openbare lessen bijvoorbeeld. Maar het lesprogramma bleef hetzelfde, zij het dat het vak tekenen werd geschrapt. Minckelers nam in dat jaar afscheid van de school.

In de Status-Quotijd (1830-1839) na de Belgische Omwenteling van 1830 liep het aantal leerlingen terug; logisch in een zo verfranste stad, waar ten tijde van generaal Dibbets het accent juist werd verplaatst naar het Nederlands. Van 1840 tot ca 1855 nam het aantal leerlingen echter weer toe van 136 tot circa 160.

De priester dr H.Kerzman was van 1834 tot 1855 rector. Koning Willem II vereerde de school in 1841 met een bezoek. Kerzman had de wind goed eronder. Hij keek nu eens niet naar het Franse voorbeeld, maar naar de Duitse Realschulen. Zo werd de school vanaf 1846 in twee afdelingen gesplitst. Ten eerste de Latijnse school, het gymnasium, een opleiding die voorbereidde op wetenschappelijk onderwijs en een Tweede Afdeling, een opleiding voor niet-wetenschappelijke beroepen ten dienste van de samenleving. Ze werd bekend als de Industrieschool, een bijna vanzelfsprekende karakteristiek van de school in Nederlands eerste industriestad, waar men aan een dergelijke opleiding grote behoefte had. Uiteraard werd het gebouw voor de inrichting van de Industrieschool weer eens aangepast: naar ontwerp van stadsbouwmeester Sanders werden vier leslokalen en een tekenzaal ingericht in het bestaande complex. Dr E. Baumhaumer werd directeur van de eveneens zesjarige Tweede Afdeling die zich al snel in grotere populariteit dan het gymnasium mocht verheugen. Het vakkenpakket (twintig onderdelen) vormde een goede voorbereiding op een maatschappelijke carrière. Directeur dr D.J. Steyn Parvé, maakte de Industrieschool tot de beste van ons land en benadrukte keer op keer het belang van de opleiding voor handel en industrie. De Tweede Afdeling was ook bedoeld voor leerlingen die een praktisch, maatschappelijk beroep wilden uitoefenen en in die betekenis plaveide ze het pad voor de Hogere Burger-school (HBS) die vervolgens door Thorbecke in 1863 in het leven werd geroepen.

De Hogere Burger School

Burgemeester W.Hubert. Pyls (1819-1903) had met zijn wethouders al vóór de invoering van HBS en Gymnasium reglementen voor de beide schooltypen opgesteld. Het internaat werd opgeheven. In 1864 werd de Gemeentelijke HBS opgericht met een drie- en een vijfjarige afdeling. Het reglement voor beide scholen was bijna identiek. Het uiteindelijke onderwijsdoel verschilde echter, zoals boven omschreven. Voor toelating tot het gymnasium werd elementaire kennis van de Franse taal vereist en aan het vakkenpakket van de HBS werden toegevoegd: statistiek, staatshuishoudkunde en staatsinrichting, dit om de HBS-leerlingen tot goede burgers op te voeden. Voorts waren er veel gemeenschappelijke vakken: Frans, Duits, Engels, 'vaderlandsche' en algemene geschiedenis, aardrijkskunde, wis- en natuurkunde. Uiteraard bleef het onderwijs in de klassieke humaniora voorbehouden aan de gymnasiasten. De HBS werd de grote winnaar. Het merendeel van de leerlingen koos voor deze nieuwe, op de praktijk gerichte vorm van onderwijs. De docenten, die verplicht waren aan beide schooltypes les te geven, dienden een academische titel te hebben en hun salariëring was dan ook

navenant. Ze genoten aanzien in de stad en vestigden zich metterwoon vooral aan de Percée of in het Villapark, zoals die na 1870 tot stand kwamen.

Geen schoolgebouw met allure

Op 22 september 1864 ging het Stedelijk Gymnasium van start met 54 leerlingen en de Gemeentelijke HBS met 93 leerlingen. Bij een dergelijke prestigieuze opleiding met docenten van naam hoorde uiteraard een schoolgebouw met enige allure, te meer daar de beschikbare ruimte voor de school nogal beperkt was, terwijl de smalle Helmstraat inmiddels als gevolg van de aanleg van de stadsriolering in 1862 was verbreed en tot een doorgaande route van het Vrijthof naar de Grote Gracht was geworden.

Het liefst wilde men een nieuw gebouw, ja zelfs twee nieuwe schoolgebouwen, met meer status op die plek realiseren voor beide scholen. Het was eigenlijk ook onvermijdelijk nu -na de Thorbeckiaanse onderwijsvernieuwingen- op zijn minst enige orde te brengen in de bouwkundige chaos in het schoolgebouw, meer onderwijsruimtes te creëren en de school ook passend te outillieren. Bovendien vond men dat het onderscheid tussen Gymnasium en HBS tot uitdrukking moest komen in twee verschillende schoolgebouwen. Stadsarchitect A. Cuypers maakte vervolgens een plan waarin twee omvangrijke schoolgebouwen op dezelfde plek aan de Helmstraat werden geprojecteerd en waarin zelfs nog ruimte was voorzien voor een internaat. In alles wat men zich maar kon wensen voor een goed geoutilleerd schoolgebouw was voorzien, maar op het prijskaartje stond wel 146.000 gulden. Helaas stelde de overheid aan de gemeente slechts honderdduizend gulden voor de realisering van het pretentieuze gebouw ter beschikking. Dat betekende dat de prachtige plannen niet konden worden uitgevoerd en de nieuwe scholen zich moesten blijven behelpen met wat er nog restte aan mogelijkheden in de kloosterlijke gebouwen.

Hoe was die bouwkundige situatie anno 1864 eigenlijk?

De leslokalen waren nog steeds ingericht in de twee oude vleugels rond de kloosterhof, waaronder de natuur- en scheikundelokalen. In 1804 was de verbindingsgang, de galerij, tussen het bouwdeel achter het topgeveltje en de kloostervleugels al afgebroken. Ook de zuidelijke en oostelijke vleugels rond de kloosterhof waren toen gesloopt. In de voormalige ziekenzaal van het klooster was in 1847 de grote tekenzaal voor gezamenlijk gebruik ingericht. Men kon moeilijk van onderwijs 'genieten' spreken in de oude school, waaraan alleen de allernoodzakelijkste reparaties waren uitgevoerd.

Een schoolgebouw met allure

In 1881 oordeelde stadsarchitect W. Brender à Brandis (1845-1929) het volstrekt ongepast dat er nog steeds geen fatsoenlijk onderkomen was voor het middelbaar onderwijs in de stad. Vooral de Gymnasiumvleugel aan het binnenterrein was een steen des aanstoets, te meer daar aan de andere zijde van het terrein, aan de Spilstraat, kort nadien (1882) een nieuwe school voor het lager onderwijs verrees met een prachtige gymnastiekzaal, die door de gemeente, misschien wel als een doekje voor het bloeden, edelmoedig tevens ter beschikking werd gesteld aan het Gymnasium en de HBS. Het contrast tussen beide schoolgebouwen was schrijnend, zeker omdat men vanuit het lagere-schoolgebouw op de binnenplaats uitkeek, die werd begrensd door de restanten van het oude klooster en de wand van de Dominikanenkerk. Het was de stadsarchitect een doorn in het oog, dus stelde hij voor de schamele resten van het klooster volledig te slopen. In 1883 was zijn plan gereed. Het ontwerp toonde een gebouw georiënteerd naar de Helmstraat. Een gebouw dat weliswaar als een burcht van wetenschap een eenheid suggereerde naar buiten toe, maar waar achter de façade aan beide scholen een eigen vleugel was toebedacht. Het noordelijk bouwdeel was bestemd voor de HBS, in het middendeel werden tekenlokalen, natuur- en scheikundelokalen en laboratoria gesitueerd en het zuidelijk deel was bestemd voor het Gymnasium. De beide hoofdgebouwen waren voorzien van een prominente, monumentale façade aan een schoolplein; beide pleinen waren geprojecteerd aan de Helmstraat.

Twee jaar later ging de eerste bouwphase van start. Het gymnasiumgedeelte zou het eerst worden gerealiseerd. De huisvestingsnood was voor het gym immers het hoogst. Er werd wel een verandering in het plan aangebracht. Toen het gymnasium in 1887 werd

opgeleverd, was de façade niet naar de Helmstraat gekeerd, maar naar het schoolplein dat grensde aan het pleintje voor de Dominicanenkerk. De vleugel had veel geld gekost meer dan veertigduizend gulden, maar was dan ook voorzien van een voor die tijd uiterst modern systeem van centrale verwarming. In het interieur had de architect aan de zijde van de Helmstraat een lange gang geprojecteerd waarop alle klaslokalen uitkwamen. De vensters aan de andere kant van de lokalen keken uit op het Gymnasiumschoolplein. Aan het begin van de gang (noordelijk) waren het tekenlokaal en het natuurkundelokaal gepland, terwijl aan het einde op de begane grond in het zuidelijk deel een portiersloge was ingericht. Daarnaast de trap naar de eerste verdieping, waar een identieke gang was met daaraan diverse klaslokalen. In het gebouw werd een rectorkamer en een docentenkamer ingericht, die uitzagen op het schoolplein tussen de gymnasiale nieuwbouw en de oude westelijke vleugel van het klooster, waarvan gymnasiasten en de scholieren van de HBS aanvankelijk tezamen gebruik moesten maken. Tijdens de pauzes scheen er een subtiele, welhaast onzichtbare scheiding der geesten te bestaan tussen gymnasiasten en de scholieren van de HBS. Jalousie? Wellicht, want het zou nog jaren duren vooraleer de laatstgenoemden ook een nieuw schoolgebouw konden betrekken. Door diverse moeilijkheden binnen de gemeente werd pas in 1899 de beslissing genomen ook de nieuwe HBS te realiseren. Het oude klooster was toen dan ook volslagen bouwvallig geworden. In 1902 was de nieuwe HBS voltooid en in september 1903 werd de school in gebruik genomen. Er waren ruime hoge klaslokalen en ook in dit gebouw was een aparte portiersloge, een lijntekenzaal, een ruime directeurskamer en een docentenkamer, een bibliotheek. Vooral de trappenpartij was imposant en de entree was meer dan magnifiek, monumentaal gelegen aan het schoolplein dat gekeerd was naar de Helmstraat. Zo was het ook in het eerste ontwerp van Brender à Brandis geconcipieerd.

Zo was zijn idee dan toch gerealiseerd, één gebouw dat in zijn enigszins pompeuze bouwstijl tegemoet kwam aan de heersende bourgeoisopvattingen over grandeur en dat visueel een imposante eenheid uitstraalde, maar waarin twee gebouwen met een volstrekt eigen karakter waren vervat: de HBS was ruim bemeten en indrukwekkend, het Gymnasium was een ingetogen burcht van wijsheid.

De pauzes voor de scholieren van de HBS speelden zich nu af op het plein aan de Helmstraat. Het enige deel dat nog restte van het oude klooster was de noordelijke kloostervleugel. Ofschoon dat restant van het oude Dominicanenbolwerk qua aanzien hevig contrasteerde met de nieuwbouw was het nog volop in gebruik -en dat zou zo blijven tot een verbouwing in 1949- met daarin een leslokaal, een docentenkamer en een scheikundig laboratorium. In 1949 werd er een nieuw scheikundelokaal met bijbehorend laboratorium op de verdieping ingericht en een gymnastiekzaal voor de meisjes op de begane grond en tevens was voorzien in betere sanitaire voorzieningen en een goede wasgelegenheden. De sanitaire voorzieningen voor de gymnasiasten lieten overigens behoorlijk te wensen over.

In de gevelwand met de fraaie krullerige topgevel was de toegang tot de portierswoning van de 'claviger', de congiërge van het Gymnasium. In 1926 werd de voormalige portiersloge die ook achter die gevel lag, gesloopt en werd een nieuwe congiërgewoning in deze oude voorbouw gesitueerd. Ooit vermoedelijk in 1805, toen het gebouw als school in gebruik werd genomen, werd in het convexe fries in het mergelstenen geveltje het opschrift 'Lyceum' aangebracht. Het geveltje dateert uit 1664, getuige het jaartal van de sluitsteen in de hardstenen omljsting van de poort. Deze oude voorbouw deed overigens als congiërgewoning nog dienst van 1926 tot ze werd gesloopt in 1968.

Onderwijs aan gymnasiasten

Het onderwijs aan het Gymnasium was specifiek gericht op de voorbereiding voor een universitaire studie. Er bestond altijd een zeer hechte band tussen docenten en leerlingen van het Stedelijk Gymnasium. Er werd heel anders les gegeven dan op de HBS; beoefenen van de wetenschap stond er centraal. Het vakkenpakket bestond uit de klassieke talen, wis- en natuurkunde, aardrijkskunde en geschiedenis, 'fabelleer', Nederlands en de drie moderne talen. Veel leerlingen telde de school niet, in tegenstelling tot de HBS: gemiddeld circa veertig tot vijftig gymnasiasten. De

praktijkgerichte HBSopleiding was veel populairder. Het beheer over het gymnasium werd gevoerd door het college van burgemeester en wethouders in samenwerking met een College van Curatoren, dat de dagelijkse gang van zaken in de school bepaalde. Behalve de docenten moderne talen moesten docenten aan het gym gepromoveerd zijn. Ze werden aanvankelijk ook niet als docent aangeduid, maar als 'praeceptor'. Van vakdidactiek hadden de academisch-geschoolde docenten dikwijls nog nooit gehoord, maar met het vooruitzicht op een universitaire studie van hun pupillen was hun academische wijze van lesgeven wel een goede voorbereiding voor de gymnasiasten. Eenmaal aan de universiteit ingeschreven hoefden de jonge studenten immers dikwijls geen propedeuse meer te doen, behalve als ze een exacte wetenschap wilden studeren. Daarom werd er een splitsing aangebracht (eerst in de zesde, later al in de vijfde klas) in gymnasium-alpha en gymnasium-bèta. De bèta-leerlingen konden makkelijker de overstap naar een exacte studie maken. Desalniettemin bleven de humaniora in het gymnasiale onderwijs centraal staan met wekelijks 32 lessen klassieke talen. Gelukkig werd ook het vak gymnastiek voor de gymnasiasten verplicht. Immers, mens sana in corpore sano! De instelling van een bèta- richting kwam voort uit het probleem om de klassieke humanistische opleiding te verzoenen met de eisen van de moderne tijd. Bovendien was het vanaf 1917 voor HBS-leerlingen veel makkelijker een universitaire studie te volgen. Dat veroorzaakte een afname van het aantal gymnasiasten. In de jaren 1920 kreeg het Stedelijk Gymnasium concurrentie in de stad. Vanaf 1917 werd immers het bijzonder Voortgezet Hoger Middelbaar Onderwijs (VHMO) gesubsidieerd. De katholieke Veldeke-HBS werd in 1922 met een gymnasiumafdeling uitgebreid en door de Ursulinen aan de Grote Gracht werd een katholieke HBS voor meisjes, het Jeanne d'Arclyceum, opgericht.

Onderwijs aan de HBS

Het lesrooster van de nieuwe gemeentelijke HBS was overvol, voller dan op HBS-scholen elders in den lande, omdat de Gemeentelijke HBS een voortzetting was van de Industrieschool, die een zeer ambitieus lesprogramma had. Dat bleef eigenlijk ongewijzigd tot aan de Tweede Wereldoorlog. Het niveau van de school was aanvankelijk dienovereenkomstig hoog. Er werden strenge eisen gesteld aan het toelatingsexamen. Dat heeft echter niet kunnen voorkomen, dat de HBS in de jaren 1870 onder het bewind van de zwakke directeur dr K.W.E. Zickwolff, een weinig charismatische man, totaal verloederde. De school raakte in een gezagscrisis, waaraan pas een eind kwam met het (eervol) ontslag van Zickwolff in 1879. Zijn opvolger dr H.J. Hoffmans (1842-1925) kon goed overweg met docenten en leerlingen, wist de orde in de schoolklassen te herstellen, reorganiseerde de hele school en was bovendien een excellent wetenschapper. Al snel groeide het aanzien van de HBS weer, kwam er een stabiel en uitstekend docentencorps tot stand en nam het aantal leerlingen toe van de povere zestig eind jaren 1870 tot honderdzestig omstreeks 1910. Toen Hoffmans in 1908 afscheid nam van de school, gaf deze een continue groei van het aantal leerlingen te zien en -wat veel belangrijker was- onder de Maastrichtse bourgeoisie was een traditie ontstaan haar opgroeiende kinderen naar de gemeentelijke HBS te sturen. Dat zegt alles over het nieuwe imago van de school dat Hoffmans had weten te creëren. In het Interbellum liep het aantal leerlingen van de HBS terug, niet alleen als gevolg van de economische malaise maar ook, omdat veel leerlingen na drie jaar HBS de school verlieten om een beroepsopleiding te gaan volgen. Met name was er een uitstroom naar administratieve beroepen en naar de Hogere Handelsschool. Die school was overigens in hetzelfde gebouwencomplex aan de Spilstraat gevestigd en gelieerd aan de HBS. Beide scholen functioneerden onder dezelfde directie. De Handelsschool werd in 1937 opgeheven en gewijzigd in een HBS-A afdeling. Na de derde klas kon men voortaan voor een HBS-A of een HBS-B richting kiezen. Twee jaar later werd, gezien de oorlogsdreiging, zeer bescheiden het vijfenzeventigjarig bestaan van de HBS gevierd.

Oorlogsjaren

Aanvankelijk had de oorlogssituatie niet zoveel invloed op de gang van zaken in beide scholen. De leerlingen vonden het vooral avontuurlijk.

Het HBS-gebouw werd na de Duitse inval gevorderd door de bezetter. Overigens slechts voor de duur van vier dagen; daarna trokken de Duitsers zich terug uit het gebouw behalve uit het 'weerstation' gevestigd in het torentje op het HBS-gebouw. Dat station gebruikten ze gedurende de hele oorlog. Na de bevrijding werd het meteorologisch station door de Amerikanen overgenomen.

In januari 1941 werd de HBS opnieuw voor vier dagen gesloten op last van de Duitsers. De aanleiding daartoe was een aantal voor de bezetter beledigende briefkaarten, die gestuurd waren aan de Ortskommandantur vermoedelijk door leerlingen van de vierde klas van de Gemeentelijke HBS. Dikwijls sierden anti-Duitse teksten de achterkant van de beide vleugels van het schoolbord. De HBS-leerlingen betoonden zich in de oorlogsjaren duidelijke 'Oranjeklanten' bij diverse gelegenheden. Op zekere dag kwam de Duitse bezetter zich beklagen bij de schoolleiding omdat de fiets van de waarnemer van het weerstation was gestolen. Deze incidenten liepen gelukkig goed af, evenals het verzet van amanuensis Pierre Hardy die opdrachten moest uitvoeren van de twee Duitse officieren die het weerstation bemanden. Hij verrichtte allerlei nuttige meteorologische metingen en gaf die prompt via zijn 'baas', docent natuurkunde dr J. Lamberts, lid van de SDAP, door naar Engeland. Ze waren van cruciaal belang voor de luchtoorlog.

Naarmate de geallieerde aanvallen op het nabijgelegen Aken toenamen in 1944, moesten leerlingen en leraren vaker naar een schuilkelder aan de Spilstraat vluchten. Om die vlucht voor de leerlingen van HBS en gym te vergemakkelijken, werd er in het oude scheikundelokaal een houten trap naar die schuilplaats gemaakt.

Aangezien de school een regiofunctie had, was het gebrekkige openbaar vervoer in de oorlogsjaren vooral funest voor de leerlingen, wier nachtrust toch al ernstig verstoord was door de overvliegende geallieerde bommenwerpers. Het was een slimme zet van de rector gymnasii dr Piet Janssens in het voorjaar van 1944 de geslaagde bèta-gymnasiasten meteen weer als alpha-leerlingen in te schrijven om ze voor de Arbeidsdienst te behoeden.

Ofschoon het schooljaar eind augustus 1944 pas twee dagen was begonnen, moest de school worden gesloten op 2 september. Ongeveer twee weken later (13 en 14 september) werd de stad bevrijd. Op 19 september werd het onderwijs hervat, zij het met heel veel moeilijkheden. De schoolgebouwen -zowel dat van de HBS als van het Gymnasium- waren gevorderd door verschillende instanties die het gewone na-oorlogse maatschappelijk leven weer op gang moesten brengen in de herfst van 1944.. De centrale ligging van het schoolgebouw in het stadscentrum was daarvoor natuurlijk ideaal. In de HBS waren politieke gevangenen ondergebracht terwijl in de rest van de lokalen de Dienst Repatriëring veel ruimte opeiste.

Roosters werden constant aangepast en de leerlingen sjouwden met hun zware boekentassen van de ene naar de andere uithoek in het gebouw, waar docenten zo goed en zo kwaad als het ging toch hun lessen doorgang moesten laten vinden.

Er werd in die eerste maanden na de bevrijding in de stad heel wat geschoven met ruimten en lokalen tussen scholen onderling: zo vertrokken de leerlingen van de school aan de Helmstraat tijdelijk naar het Jeanne d'Arccollege van de Ursulinen aan de Grote Gracht en vervolgens moesten alle middelbare scholen bij toerbeurt les geven 's morgens of 's middags in de lokalen van het Jezuïetenklooster aan de Tongersestraat. Het gymnasium moest zijn toevlucht tijdelijk zoeken in het oude Franciscanenklooster aan de Sint-Pieterstraat. In september 1945 waren de huisvestingsproblemen voorbij en konden beide scholen weer terecht in hun eigen schoolgebouwen aan de Helmstraat. Overigens kregen leerlingen van HBS en Gymnasium die voor het schooljaar 1944-45 waren ingeschreven in de eindexamenklas hun diploma zonder examen af te leggen. Het was namelijk ronduit onmogelijk in dat turbulente voorjaar van '45 eindexamens te organiseren, laat staan ze af te nemen. De cijfers van het kerstrapport golden als doorslaggevend voor het eindexamenresultaat. Ook voor de eindexamenkandidaten van het schooljaar '45- '46 voor beide opleidingen golden verzachtende omstandigheden. De school werd overigens in ravage aangetroffen, toen de reguliere scholen het gebouw weer konden betrekken in september 1945. Alle mogelijke kostbare lesmaterialen waren vernield of beschadigd. Als doekje voor het bloeden lieten de Amerikanen een hele vrachtwagenlading schoolschriften op de speelplaats van de HBS deponeren. Voorlopig

hadden de leerlingen van de school in elk geval geen last van de na-oorlogse papierschaarste.

Naar een Stedelijk Lyceum

Toen A.H.E.Lahaye, die vanaf 1924 directeur van de HBS was, in 1946 afscheid nam, werd een heel moeilijke tijd voor de school afgesloten. De rust kon weerkeren. In de jaren 1950 werd de roep om democratisering van het middelbaar onderwijs steeds sterker en daarmee de trend ouders meer te betrekken bij het onderwijs en het bestuur van de school. De in 1946 benoemde progressieve directeur van de HBS, P.G.H. Smeets, zag die noodzaak in en besloot het fenomeen 'ouderavond' in te voeren. Eerst een algemene ouderavond in de Redoutezaal van de Bonbonnière en vanaf 1952 werden dit soort avonden twee keer per jaar georganiseerd in het recht tegenover de school gelegen Hotel Du Casque. Dat was een uiterst formele aangelegenheid; de stemming kwam er pas goed in na afloop, als tevens de confidenties over het leergedrag (en het wangedrag) van de leerlingen naar voren werden gebracht, maar tegen die tijd was de borrelfles dan ook ter tafel gekomen en werden de docenten gefêteerd door de ouders. In 1953 werd de eerste Oudercommissie in het leven geroepen. Er werd meteen een overblijfgeregeling getroffen voor de leerlingen 'van buiten'. Men mag stellen dat het bolwerk van studie en wijsheid aan de Helmstraat meer en meer betrokken raakte bij de maatschappij. Dat was ook hard nodig, want de populatie van zowel het gym als de HBS nam schrikbarend toe. Dat bracht nieuwe en andere verantwoordelijkheden voor docenten en ouders met zich mee.

Zo onstond een ernstig tekort aan docenten door de wassende schoolpopulatie en hadden docenten overvolle lesroosters, doordat ze aan verschillende scholen moesten doceren. Er waren immers diverse nieuwe scholen voor VHMO in de regio gesticht en ook die deden een beroep op docenten die aan de school aan de Helmstraat stonden.

Stedelijk Lyceum

Na vele jaren van nagenoeg onzichtbare scheiding gingen de Gemeentelijke HBS en het Stedelijk Gymnasium op 1 september 1960 op in een nieuwe stichting: het Stedelijk Lyceum.

De beslissing tot deze eerste fusie van stedelijke scholen werd genomen in de tijd dat de discussie over de toekomst van het middelbaar onderwijs in Nederland nog lang niet tot een bevredigend resultaat had geleid. De vorm waarin de fusie werd gegoten, was beslist heel progressief. Aan de fusie werd immers ook een nieuwe Stedelijke Middelbare Meisjes-School (MMS) toegevoegd. In het stedelijk openbaar onderwijs was coëducatie van meisjes en jongens van meet af aan gebruikelijk geweest; er gingen relatief veel meisjes naar de beide scholen aan de Helmstraat. Eigenlijk was de toevoeging van dit specifieke MMS-onderwijs de directe aanleiding om de fusie tot stand te brengen. Het was rector gymnasii Janssens die daarop al vanaf medio de jaren 1950 had aangedrongen. Hij had dat idee al geconcipeerd direct na de Tweede Wereldoorlog. Er waren in het Maastrichtse openbaar onderwijs nauwelijks mogelijkheden voor meisjes. Ze waren aangewezen op 'katholieke' meisjesscholen. Al in augustus 1955 had Janssens zijn plan in een brief voorgelegd aan de gemeente. Pas in november 1957 kwam er een reactie van gemeentelijke zijde op zijn voorstel. Dat was geen positieve reactie; de gemeente wilde de oprichting van een MMS koppelen aan een algemeen stedelijk scholenplan. Medio 1959 besloot wethouder mr Willem Korn het concept van Janssens nogmaals te bestuderen. Hij was geschrokken van een ETIL rapport waaruit de schrikbarend achterblijvende toeloop van meisjes in het middelbaar onderwijs duidelijk werd. Tenslotte vond de gemeente een oplossing in het samengaan van de bestaande beide gemeentelijke middelbare scholen met een nieuwe MMS en liefst op korte termijn: 1 september 1960. Er kwam een éénhoofdige leiding in paats van een rector gymnasii naast een HBS directeur; dat werd de taak van natuurkunde docent drs Willem Jongmans.

Voor de drie scholen werd een novum ingevoerd: de Brugklas, een gezamenlijke onderbouw voor de drie schooltypes zonder het vak Latijn. Die progressiviteit paste de school wel, gezien haar roemrijke negentiende eeuwse verleden, maar anderzijds paste

het beleid van het Stedelijk Lyceum ook in de reeks onderwijskundige veranderingen die op til waren in de jaren zestig en die hun definitieve beslag zouden krijgen in de Mammoetwet, die in 1968 werd ingevoerd. De Roermondse KVP-politicus Jo Cals (1914-1971) heeft de inrichting van het middelbaar onderwijs zoals we dat in principe nog kennen, in 1962 ingediend als 'een mammoet van wetgevende arbeid'. Kernthema van zijn wettelijke onderwijsvernieuwing, die bekend is geworden onder de naam Mammoetwet, was de democratisering van het onderwijs. Daarin sloot de geniale Cals overigens aan bij internationale vernieuwende ideeën en trends op onderwijsgebied. Het negentiende-eeuwse idee van klassikale lessen was langzamerhand achterhaald, de 'stem van de leerling' moest centraal komen te staan in Cals' optiek. Universiteiten gingen ook meer aandacht besteden aan de vakdidactische ontplooiing van studenten. Het doel van Cals' wetgeving was onder meer verbindingen tot stand te brengen tussen de diverse schooltypes. De Brugklas zoals die in het Stedelijk Lyceum reeds in 1960 was geïntroduceerd, was in dit licht bezien dus zeer vooruitstrevend als sluis om een verantwoorde keus uit de diverse scholen te maken. Bovendien diende de Brugklas om de aanpassing en integratie van leerlingen in de nieuwe omgeving makkelijker te maken. Er werden zogenoemde 'studielessen' ingevoerd, waarin leerlingen werden begeleid in het 'leren studeren' en het leren en maken van huiswerk. Het onderwijs werd meer toegesneden op het zelfstandig maken van de leerlingen in een voortdurend veranderende samenleving. De school werd betrokken bij de maatschappij. Daarmee sloot het Stedelijk Lyceum aan bij een trend die zich na de Tweede Wereldoorlog steeds sterker manifesteerde.

Laatste jaren aan de Helmstraat

Het nieuwe Stedelijk Lyceum ging van start met maar liefst vijf Brugklassen, zeven Gymnasium-klassen en twaalf HBS-klassen. Godsdienst was facultatief, maar de meeste leerlingen volgden het vak wel. Er kwam één schoolblad voor de drie afdelingen met de toepasselijke naam 'Helmgras'. Buitenschoolse activiteiten -altijd al een specialiteit van rector van het Gymnasium Janssens- waren er vele: het Schoolorkest, de Culturele Jeugdmiddagen, de schoolspordag bijvoorbeeld of de door de rector geregeld georganiseerde 'platenconcerten' of de bijna jaarlijkse toneelopvoering, waarvan de eerste in 1961 plaatsvond onder regie van Fernand Lodewick. Door het succes van de fusie raakte de school in de loop van de jaren 1960 het odium kwijt een vergaarbak te zijn van leerlingen die het in het bijzonder onderwijs hadden verbruid of het niet hadden kunnen waarmaken. Het 'riool' aan de Helmstraat, zoals de school in katholieke kringen wel eens smalend werd genoemd, ontwikkelde onderwijs op hoog niveau. Jonge docenten met een gedegen vakdidactische opleiding wisten oudere collega's en leerlingen te enthousiasmeren voor nieuwe lesmethoden.

Docenten waren uiterst vrij in het samenstellen en de presentatie van hun lesprogramma. Het lesmiddelenarsenaal werd aangevuld met naaimachines, strijkplanken en strijkijzers voor het onderwijs aan de MMS. De jaren 1960 tot 1968 stonden onderwijskundig in het teken van voorbereiding en groei naar de invoering van de Mammoetwet met HAVO en VWO en in het teken van de aanstaande verhuizing naar een modern nieuw schoolgebouw buiten het stadscentrum.

Wat het Stedelijk Lyceum van meet af aan ontbeerde, waren onderwijsruimten. Het grote, imposante, laat negentiende-eeuwse schoolgebouw voldeed niet meer aan de eisen van het moderne onderwijs zoals het Lyceum zich dat in 1960 had aangemeten. De klaslokalen van de openbare MULO en de openbare lagere school aan de Spilstraat, waren al aan de school toegevoegd. Desondanks zag de school zich genoodzaakt de jonge MMS onder te brengen in de voormalige Muziekschool aan de Lenculenstraat, thans Toneelacademie. Het fenomeen 'wandelklas' werd geïntroduceerd...van het ene naar het andere gebouw.

De ouderwetse lokalen zelf waren qua oppervlak ook veel te klein om het toenemend aantal leerlingen per klas een plaatsje te kunnen bieden. Dertig leerlingen in een lokaal met een oppervlak van zes bij zes meter was heel gewoon. De condities waren er

bepaald niet fris. In het biologielokaal stond de schimmel op de wanden. Een eigen sportveld was er niet, dus maakte de school gebruik van het sportterrein van de Maastrichtse Boys aan de Statensingel.

Aanvankelijk hadden de HBS en het gym elk hun eigen schoolvereniging. Piet Janssens organiseerde het ene na het andere evenement: debatings, schaak-, dam-, tafeltennis- badmintontoernooien, maar ook voetbal- en volleybalwedstrijden tussen de twee scholen. De MMS had geen eigen schoolvereniging, dus werd ze ingedeeld bij het Gymnasium. In 1963 gingen de beide verenigingen op in één gezamenlijke schoolvereniging.

In 1964 vierde de school haar eeuwfeest. Op 5 november werd een gezamenlijk protestantse en katholieke dienst gevierd. Pieter Bernagies toneelstuk 'Het huwelijk sluyten' werd in de Bonbonnière uitgevoerd door docenten en leerlingen. Het Europese karakter van de stad en haar 'Stedelijk' werd benadrukt door een sportdag waarop ook Akense en Luikse middelbare scholieren waren uitgenodigd. Er was een druk bezochte receptie en een academische zitting waarbij het stadsbestuur was uitgenodigd. Rector Willem Jongmans bedankte het stadsbestuur voor de belangrijke 'support' die het de school gaf. Hij plaatste de geschiedenis van de school in een bijzonder perspectief. Dat gold het nakende afscheid van de Helmstraat. Een nieuw stedelijk schoolgebouw lag in het verschiet, zij het in de periferie van de stad bij de voormalige Brusselsepoort.

Grote namen

De school bezat een prachtige collectie natuurkundige instrumenten, die in het bezit is van de gemeente Maastricht. Dr. H.J. Hoffmans was directeur van de HBS van 1879 tot 1908. Hij maakte met dit instrumentarium samen met de directeur van het ziekenhuis Calbvariënberg dr. L.Th. van Kleef (1846-1928) in 1896 de eerste röntgenfoto's in ons land.

De beroemdste leerling van de gemeentelijke HBS en adept van dr. Hoffmans was Pie (Peter) Debye (1884-1966). Het gezin van smid Debije, woonde zeer eng behuisd aan de Smedenstraat. De jonge leerling had er nauwelijks een plekje om te studeren. Dat deed hij bij mooi weer dikwijls in het nabijgelegen Stadspark. Om de studie van haar getalenteerde zoon te kunnen bekostigen, werkte de moeder van Pie Debye jarenlang als cassière (en tevens als steun en toeverlaat van zenuwachtige actrices, geplaagd door plankenkoorts) bij de Bonbonnière, de Stadsschouwburg. Debije werd de opvolger van Albert Einstein als directeur van het prestigieuze Berlijnse Kaiser-Wilhelm-Instituut, in 1948 herdoopt in Max-Planck-Instituut, toen deze uitweek voor het geweld van de nazi's naar de Verenigde Staten. In 1936 werd Debije de Nobelprijs voor chemie toegekend. In 1941 vertrok ook Debije naar de Verenigde Staten, maar hij vergat zijn vaderstad niet en kwam diverse malen naar Maastricht, onder meer om zijn goede vrienden, zoals Edmond Hustinx, te bezoeken. Een prestigieuze wetenschapsprijs van de Universiteit Maastricht is vernoemd naar Peter Debije.

Tot voor kort werd aangenomen dat Debije zich politiek neutraal opstelde tijdens zijn verblijf in Duitsland en zijn Nederlanderschap niet opgaf ondanks aandrang van de nazi's. In 2005 ontstond er commotie over Debije's houding tijdens het nazi-regime; dat wierp een smet op zijn blazoen.

Befaamd bij de gymnasiasten was de classicus dr. A. van Oppen, die 34 jaar lang rector gymnasii was (1881-1915) en in de stad een persoon van hoog aanzien was, omwille van zijn betekenis voor de wetenschap in de provincie Limburg. Als eerste niet-classicus werd in 1929 de bekende dr. H. Endepols (1877-1962) benoemd tot rector gymnasii. Hij was rector tot januari 1943, doceerde Nederlandse taal- en letterkunde en wist de school - zoals de Maastrichtse burgemeester het ooit complimenteuz formuleerde - tot een 'sieraad der gemeente' te maken.

Dr. Piet Janssens (1903-1987) is misschien wel de meest legendarische rector gymnasii geweest, een joyeuze man met gevoel voor stijl en een bijzonder prettige, ongedwongen manier van omgaan met collega's en leerlingen. In juni 1943 werd hij de opvolger van Endepols. Piet Janssens was populair, niet in het minst door zijn onovertroffen talent voor het organiseren van allerlei buitenschoolse activiteiten zoals de gezellige muziek- en

discussieavondjes in zijn rectorkamer. Hij -zelf enthousiast filmer en fotograaf- richtte in de naoorlogse jaren een succesvolle filmstudieclub op. Hij maakte de officieuze debatingclub 'MGC' tot de enige echte 'Maastrichtse Gymnasiasten-Club'. Janssens wist als pragmaticus zijn weg te vinden in de omgang met de Duitsers; hij laveerde in zijn beleid tussen alle maatregelen van de Duitse bezetter door om te voorkomen dat zijn leerlingen naar Duitsland werden getransporteerd. De rector zag wel het aantal gymnasiasten in de jaren 1950 behoorlijk fluctueren. Voor 1939 was dat aantal gestegen, na de oorlog zette die trend zich voort, maar toen in de loop van dat decennium nogal wat middelbare scholen in de omgeving van Maastricht werden gesticht, liep het aantal leerlingen van zijn Gymnasium terug. De school was immers ook altijd een 'streekschool' geweest. Die functie verviel echter. Desalniettemin, heel dramatisch was dat niet, want het aantal gymnasiasten nam weer toe met de stroom babyboomers die aan hun middelbare school begonnen. Bovendien rukte de democratisering van het middelbaar onderwijs steeds verder op. Het Gymnasium werd ook toegankelijk voor getalenteerde kinderen uit die maatschappelijke klasse die twee of drie decennia eerder wellicht nog nooit hadden gehoord van het gymnasium als 'sieraad der gemeente'. Piet Janssens nam afscheid als rector van het gym in 1960, toen de fusie van de HBS en het Gymnasium tot Stedelijk Lyceum een feit werd. Hij bleef trouwens nog tot 1968 als conrector en docent klassieke talen aan 'zijn' Gymnasium verbonden, maar de verhuizing naar de nieuwe school aan de Eenhoornsingel wilde hij absoluut niet meemaken. Janssens, getalenteerd fotograaf, liet na zijn overlijden een prachtige collectie foto's en dia's na aan het Gemeentearchief Maastricht. Zijn vermogen, waartoe deze collecties horen, liet hij na aan de Piet-Janssens Stichting. De stichting verleent subsidies aan publicaties betreffende Maastricht en aan de restauratie van kleine objecten zoals gevelstenen. Neerlandicus Fernand Lodewick met zijn onafscheidelijke pijp (1909-1995) was een legendarisch docent. Zijn lesmethoden waren zeker niet tradioneel en zijn handboeken voor de geschiedenis van de Nederlandse literatuur waren nationale 'schoolboeken-bestsellers'. Hij was naast een uitstekend docent ook jarenlang literair recensent voor de regionale radio omroep, respectievelijk Radio Omroep Zuid, later genaamd L1.

Die oude school

Herinneringen aan die mooie oude school... het zijn er vele: het gefilterde licht in het statige trappenhuis van de HBS door het kleurrijke glas-in-loodvenster dat de leerlingen de school hadden aangeboden in 1939 bij het vijfenzeventigjarig bestaan van de school; donkere schoolgangen vol dampend natte jassen bij zwaar regenweer; de merkwaardige scheiding tussen gym en HBS, tussen 'voor en achter' de befaamde deur aan het eind van de lange gang van de beneden- verdieping van de HBS; dezelfde scheiding tussen gym- en HBS-docenten met voor elk corps een eigen docentenkamer; de muziekkavondjes in de kamer van Gymnasiumrector Piet Janssens, waarop de leerlingen van de hoogste klassen welkom waren; de vioolspelende en musicerende leraren op gezellige feestjes in de docentenkamer; kettingrokende docenten voor de klas met verzochte of ludieke bijnamen als de Kip, de Mummie, 't Pruuske, Kobus en vele anderen. Legendarisch is het verhaal van de vrolijke fietstocht van enige enigszins aangeschoten docenten door de lange gang van het gymnasium, rector Janssens voorop op zijn ouderwetse hoge herenfiets en gadeslagen door enkele verbijsterde Maastrichtse voorbijgangers. Dan was er het enige kraantje op de gymspeelplaats waaraan de leerlingen hun dorst konden lessen (een schoolkantine was nog een verre wensdroom in die jaren) of de doordringende geur van de 'mottenballen' (kampfer) uit de urinoirs, als die weer eens tussen de pagina's van het klasseboek waren verpulverd; de avondse gymnastiektoestellen in de gymnastiekzaal aan de kant van de Spilstraat en de hoge plafonds in de veelal koude winterse klaslokalen. Er waren ook merkwaardige relictten in die oude school, zoals de kleine houten kastjes naast de deur van elk klaslokaal. Daardoor kon de directeur of de rector ongezien een stiekeme blik werpen in de klas als het er al te rumoerig aan toe ging. Later werden die kastjes -naar het gerucht wil- vervangen door een belletje onder de lessenaar van de docent, die als de 'nood aan de man' was en de leerlingen de docent welhaast dreigden op te knopen, daarmee de congiëre kon waarschuwen om in te grijpen. Het was duidelijk: het homo-ludens-

karakter van het gymnasium was in flagrante tegenstelling tot de pragmatische mentaliteit van de HBS. De deur tussen beide afdelingen bleef daarom misschien wel terecht meestal op slot!

En toen viel het doek...

Het was in de ochtenduren van de 'elfde van de elfde' 1966 dat een bonte carnavaleske, stoet van leerlingen (met spandoek: 'Nu de eerste paal, als de school klaar is, is de rector kaal!'), docenten en overig personeel -rector Willem Jongmans met echtgenote voorop- zich in beweging zette vanaf het schoolplein van de HBS aan de Helmstraat naar de plek waar in twee jaar tijd een nieuw schoolgebouw zou verrijzen. Wethouder G. Gijbels was voor de gelegenheid gehuld in een kanariegele oliejas; per slot moest hij de eerste paal slaan voor de nieuwe school nabij Winkelcentrum Brusselsepoort. Op deze elfde werd ook het op een na laatste 'traditionele' rectorsteest gevierd met een 'partie-de-dance' in de Redoute-zaal van de Bonbonnière. Het Dominicanenterrein was voor drie miljoen gulden in optie gegeven aan het Belgische warenhuis Grand Bazar uit Luik dat een Maastrichts filiaal bezat aan de Kleine Staat en Achter het Vleeshuis. Een nieuwe dependance van Grand Bazar te Maastricht kwam er niet, vanwege het faillissement van het warenhuis, dat het concern dwong alle filialen buiten Luik te sluiten. Wel kwam er het Warenhuis Entre Deux, dat na enige jaren van leegstand zijn intrek nam in de kelder en op de begane grond het gelijknamige gebouw op de locatie van de oude schoolgebouwen. Het Limburgs Museum voor Kunst en Oudheden, het Bonnefantemuseum, vond enkele jaren domicilie op de eerste en tweede verdieping van Warenhuis Entre Deux en voorts betrok de ABN/Amrobank enkele kantoren op de tweede verdieping van hett gebouw.

De Mei ging in juni 1967 op het dak van het nieuwe schoolgebouw en in september één jaar later werd de school aan de Eenhoornsingel in gebruik genomen. De oude, desolate schoolgebouwen aan de Helmstraat wachtten gelaten op de slopershamer; die viel in de eerste maanden van 1969. Het totaal vervallen biologielokaal -oudste deel van de school- waar men aanschouwelijk onderricht kon volgen omdat de schimmels welig groeiden op de wanden, werd in maart 1969 gesloopt, maar de mooie barokke topgevel aan het Dominicanenkerk- plein werd gespaard en is ook bij de recente verbouwingen gespaard gebleven. Het zal de enige blijvende herinnering zijn aan 'schola nostra'. Schrijver dezes zal ook in de toekomst niet kunnen nalaten in het voorbijgaan de gevel van zijn oude school te begroeten: ave, alma mater nobilis!

Lit:

Gedenkboek van het Stedelijk Gymnasium te Maastricht 1864 -1939, Maastricht 1939.

Gedenkboek Gemeentelijke HBS, Maastricht 1939.

Gedenkboek van de Katholieke middenstand, 1902-1962, Maastricht 1962, 41-71.

Van Atheneum tot Lyceum, Maastricht 1964.

Verslag betreffende het Stedelijk Lyceum te Maastricht 1960-1968.

De wijsheid in pacht, Maastricht 1990.